

HER HALDE EDEP SAHİBİ OLMAK

HAYÂ

“Peygamberlerin insanlığa söylediği ilk sözlerden biri şudur: Utanmazsan dilediğini yap!” (Buharî; Ebu Davud; İbn Mace)

Hayâ, yani utanma duygusu Müslüman kimsenin süsüdür. Bu duyguya sahip kimse, elini ve dilini kötü şeylerden sakınır. Ashab-ı Kiram’ın büyüklerinden Hz. Osman (r.a.) ve Hz. Ali (r.a.), üstün hayâ sahibi oluşlarıyla Efendimiz (s.a.v.) tarafından övülmüşlerdir. Hz. Ali’yi (r.a.) tazim için söylediğimiz “kerremallahu vechehu” ifadesi de onun yüksek hayâ hali dolayısıyla söylenelemiştir.

Yazımızın başına aldığımız hadis-i şerif, keskin bir üslupla hayânın önemini işaret ediyor. Hadis-i şerifteki “peygamberlerin insanlığa söylediği ilk sözlerden biri...” ifadesi, hayânın insanlığa inen ilk ilahi emirlerden biri olduğunu gösteriyor. Yani hayâ ilk çağlardan beri bütün insanlığın yükümlü bulunduğu temel ahlâkî erdemlerden biridir.

Hadis-i şerifteki “Utanmazsan dilediğini yap!” ifadesi, kişiye aklına eseni, canının istediğini yapabileceğini söylemiyor. Aksine, bir kınama ve yasaklama manası taşıyor. Yani “Eğer utanmıyorsan, sende hayâ yoksa dilediğini yap. Gör bakalım, utanmazlığın bedeli ne olacak!”

Kur’an-ı Kerim’deki şu ayetler de aynı üslupla sert uyarı taşıyor:

“Dilediğinizi yapın! Kuşkusuz o, yaptıklarınızı görmektedir.” (Fussilet, 40)

“(Ey Allah’a eş koşanlar!) Siz de O’ndan başka dilediğinize tapın.” (Zümer, 15)

Hadis-i şeriften anladığımız bir diğer mana da şöyledir:

“Hayâsı olmayan kişi dilediğini yapar. Çünkü çirkin işleri yapmaya engel olan hayâdır. Edepsizliklerden ancak hayâ sahibi uzak durur.”

Nitekim Fahr-i Kâinat Efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur:

“Allah bir kula gazaplanınca ondan hayâyı çekip alır. Hayâyı çekip alınca da onunla sadece nefret edilen kişiler karşılaşır. Sonra ondan emanet (güvenirlilik) vasfını çekip alır. Emanet vasfını çekip alınca

rahmetini de çekip alır. Rahmetini çekip aldığı zaman İslâm bağına da ondan söküp almış olur. İslâm bağına aldığı zaman artık onunla azgın şeytandan başkası karşılaşmaz.” (Suyûtî, el-Camiu’l-Kebîr, 1/31)

İbn Abbas r.a. da şöyle buyurmuştur: “Hayâ ve iman yan yanadır. Hayâ çekilip alındığı zaman diğeri de (iman da) onu takip eder.”

Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor: “Hayâ hayırdan başka bir şey getirmez.” (Buharî; Müslim)

Hayâ iki türdür. İlki Allah vergisidir. Yani kişinin karakterinde hayâ vardır ve bu çalışma ile elde edilmez. Hayânın bu kısmı Allah’ın ihsan ettiği üstün bir ahlâkî meziyettir. Bu meziyet çirkin işleri işlemekten kişiyi alıkoyar, güzel ahlâklı olmaya ve güzel ahlâkın yüceliklerine erişmeye teşvik eder.

Hayânın ikinci türü ise kişinin kendi niyet, gayret ve çabasıyla elde ettiği. Bu da Allah’ı tanımak ve onun yüceliğinin, kullara ne kadar yakın olduğunun ve her şeyi bildiğinin ve gördüğünün farkında olmak ve buna göre davranmaktır.

Hz. Ömer (r.a.) şöyle buyurmuştur: “Hayâ eden saklanır. Saklanan kişi ise sakınır, sakınan kişi de Allah tarafından korunur.”

Dinimiz bizi hayâ sahibi olmaya, Allah’tan utanmaya çağırıyor. Sapkınlıkların had safhaya ulaştığı çağımızda hayâ, bir istikamet ışığı olarak yolumuzu aydınlatıyor. Bütün dünyevî ve nefsanî arzuları bir tarafa bırakarak hakikatin farkında olmamızı ve buna göre davranmamızı telkin ediyor. Haramları terk etmemizi, gizli veya açık her halükârda Allah’ın huzurunda olduğumuzu bilmemizi istiyor.

Efendimiz (s.a.v.) buyuruyor: “Aşiretin içinde itibar sahibi bir kişiden nasıl hayâ ediyorsan Allah’tan da öyle hayâ et.” (Taberânî; Heysemî) ¹

EDEP

Edep elbisesi mümin olanın üzerine giyip bir daha üzerinden asla çıkarmayacağı en güzel elbisedir. İnsanoğlu edepten mahrum ise ‘insan’ oluş sırrını kaybetmiştir. Çünkü insanı hayvandan farklı ve asil kılan edeptir. “Gönül gözümüzü açıp Allah kelamına bakınca görürüz ki ayet ayet bütün Kur’an’ın manası edeptir.” diyen Hz. Mevlâna’ya kulak verelim:

“Edep insanın kendini tanımasıdır. Edebe riayet etmeyen bir kimse Allah’a yakın olamaz. İlim ve tahsilin insana kazandıracağı ilk şey edep ve incelik değilse, başka bir şey olamaz. Gerçek akıl ve tahsil

---

¹ Selim Güneş – Semerkand Dergisi

sahiplerine hiç yakışmayan şey kontrolsüz davranışlar ve edep dışı hareketlerdir. İnandığımız nizamın ve Kitabımızın özü edeptir. Saygı ve edepte cimri olanın parada cömert olması bir kıymet ifade etmez.

İslâm, iman ve namazla başlayıp erkân ve edeple devam eden ve derinleşen ilahi bir nizamdır. Ey insan! Anla ki insanın elindeki can ne ise edep de odur. İnsanın kalbindeki, göğsündeki nurlar edepten ibarettir. Ayağını iblisin kafasına koymak, ona hâkim olmak istiyorsan gözünü aç anla ki, şeytanı öldüren edeptir.”

Peygamberliğin kırkta biri...

Edep tacını giyen Müslüman, Allah Teâlâ'nın razı olduğu kullara dönüşür. Allah'ın razı olduğu kulların birbiriyle münasebetleri de huzurlu bir toplum meydana getirir. Çünkü edep, ölçülü hareket etme, utanma, haddi aşmama, nezaket ehli olma, gönül kırmama gibi insanî eylemlerin hepsini içinde barındıran efsunlu bir güzelliştir. Bu güzelliğe bürünen insan da toplum içinde takdir edilen, sevilen şahsiyetli bir insan olur.

Beşeriyetin en güzel örneği Hz. Peygamber (s.a.v.): “Güzel hal, düşünerek hareket etmek ve iktisat (ölçülü davranmak) peygamberliğin kırkta biridir.” buyurur. Bu sözden hareketle anlıyoruz ki insan edep tacıyla peygamberlik vasıflarından birini kazanıyor. Kazanılan edep, nezaket ehli, hürmete layık, cemiyet önünde daima saygı gören insanı meydana getiriyor. Edepten yoksun insan da gerçek değerini kaybediyor.

Abdurrahman es-Safurî, “Allah, hiçbir kimseye akıl ve edepten başka daha üstün bir bağışta bulunmamıştır. O ikisi gencin güzelliğidir. Şayet onları kaybederse hayatın en güzel şeyini kaybetmiş olur.” derken, akıl gibi büyük bir nimetle edebi yan yana zikretmesi de dikkat çekicidir.

İlahi aşka bizi götüren yollar da edepten ibarettir. Rabbimize varabilmek için varlığımızı edeple süslemek gerekir. Bu noktada Hz. Mevlâna ne güzel söyler: “Ey âşıklar nefsinizi edeple süsleyin. Zira aşk yollarının hepsi de edepten ibarettir.”

Kulluk da edeple

Müslüman ibadetlerle, amellerle Rabbinin rızasına kavuşur. Dolayısıyla dinî hayatın varlığı için de edebe tam riayet etmek gerekmektedir. Enes bin Malik (r.a.) bu hususta şöyle buyurur: “Amelde edep, onun kabulüne işarettir.”

Amellerimiz, dinî vecibelerimiz de belirli bir âdâp ile gerçekleşmeli. Zira âdâba riayet etmeden amellerin tam olduğunu söyleyemeyiz. Âdâba uyanlar müstehapların ecrine ulaşır, müstehapları ihmal etmeyen, sünnetlere muhalif davranmayan kişi vacibi terk etmez. Vaciplerin ikmaliyle de farzlar ihsan derecesine ulaşır. Velhasıl ibadetlerde edebe riayet ne kadar fazla olursa, kabulüne dair ümit de artar.

Bütün işlerimizi gerçekleştirirken örneğin iyilik yaparken dahi hep edep çizgisinde bulunmamız doğru olandır. Nitekim veren verdiği için kuruntuya kapılıp alanı rencide etmemelidir. Yüce Kur'an'- Kerim de, "Eğer sadakaları aşikâr verirsiniz o ne güzel; onları gizler, bu şekilde verirsiniz işte bu sizin için daha hayırlıdır. Allah, (gizli olarak vermeniz sebebiyle) günahlarınızdan bir kısmını örter. Allah ne yaparsanız ondan hakkıyla haberdardır" (Bakara, 271) buyuran yüce Mevlâ iyiliğin nasıl yapılacağını, bunun edep ölçüsünü ne güzel verir.

İlla edep, illa edep

İlla edep noktasından hareketle kelamın da edebini göz ardı edemeyiz. Hızırzâde Said Bey bu hususta ne güzel söyler: "Sükûtu, bilmediğinden değil edebindedir / Gerçi söylemez amma neler bilir âşık."

Kalemin, ismin hakkını vermek davasında olan kalem ve kelam sahibi için edep, en büyük taç ve muazzam bir hazinedir. Osmanlı bakiyesi mesnevihanlarımızdan merhum Tahirü'l-Mevlevî: "Edep hem terbiye hem edebiyat demektir." der. Şinasi de: "Edebiyat fennî bir marifettir ki, insana edep hasletini kazandırdığı için ona edep, edebiyatçıya da edip denmiştir." tespitlerinden hareketle edebiyatı edepten ayrı düşünemeyiz. Hatta sözlük dünyamıza bir göz atın, kalıplaşmış, deyimleşmiş edeple hayat bulan yüzlerce ifade ile karşılaşırız: 'Edep çiçeği', 'edep erkân', 'edep yâ hû', 'edep dâhilinde', 'edebini bilmek', 'edebiyatla oturmak', 'edebini takınmak', 'edebî kelam' vs...

"Ehl-i diller arasında aradım, kıldım talep / Her hüner makbul imiş illâ edep illâ edep."

O'nu ayna edinerek

Edep tacını, elbisesini giyerken kendimize çeki düzen vereceğimiz kâinatın aynası Efendimiz'e (s.a.v.) bakmalıyız. Süleyman Çelebi merhumun ifadesiyle: "Zatıma mir'at (ayna) edindim zatını." hikmetinden yola çıkmalıyız. Çünkü Efendimiz (s.a.v.): "Beni Rabbim terbiye etti ve ne güzel terbiye etti..." buyurur. Ahlâkı Kur'an olan Efendimiz, edep tacının hakiki sahibidir. Nitekim Kur'an-ı Hâkim'de Yüce Mevlâ Ahzâb suresinde şöyle buyurur: "Ey inananlar! Andolsun ki sizin için Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasulullah en güzel örnektir." Müminlerin annesi Hz. Aişe

(r.a.): “O’nun ahlâkı bütünüyle Kur’an’dı.” der. Kalem suresinde de “Şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzeresin.” buyrulur.

Kur’an-ı Kerim’i kendine ölçü yapan, bütünüyle ona uyan, kısaca yaşayan Kur’an olan Kâinatın Efendisi’ne uyararak edep ilmini tahsil etmeliyiz. Efendimiz ki, insanlara asla kırıcı söz söylemeyen, güzel söz sahibi, yetimlerin koruyucusu, kul hakkına riayette hassas terazi, muhatabına tüm cephesiyle yüzünü dönen... Edep sözcüğünün varlık sebebi Efendimiz’i (s.a.v.) kendimize ayna yapmalıyız, böylece edep dairesine gireriz.

Sonuç olarak bir Allah dostunun ifadesiyle: “Âdemi ikmale sebep, lazım olan cümle edep.” hikmetince kendimizi ikmal etmiş, tamamlamış oluruz. Böylece, “edep üzre olan fani cihanda, muzaffer oldu hem bunda hem anda” hikmetince iki cihan saadetine ereriz. İnşallah. ²

TESETTÜR VE HAYÂ

Nûr sûresinde yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: “Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, ziynet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini tâ yakalarının üzerine kadar salsınlar. Ziyetlerini, kocalarından, yahut babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut oğullarından, yahut üvey oğullarından, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut Müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkeklığı kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü’minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!” (Nûr/31)

Ancak yukarıdaki ayet-i celîlede zikredilen on iki kimseye İslâm hukukunun tayin ettiği ölçüler dâhilinde ziynet yerlerini göstermeleri caizdir. Bunların dışında bir Müslüman kadın dışarıya, yabancı erkeklerin görebileceği bir yere gitmek zorunda olduğu zaman saçlarını, kollarını, bacaklarını, ziynet ve süslerini kapatarak çıkmaya, yani tesettüre riayet etmelidir. Bunu yaparken, giysisinin vücut hatlarını gösterecek kadar ince veya dar olmamasına da özen göstermelidir. Bu bakımdan günümüzdeki bazı tesettür

---

² Ali Uysal – Semerkand Dergisi , Kasım 2011

uygulamaları örtünme vasfını yitirmiş görünmektedir. Müslümanların buna da dikkat etmesi, hakka batıl karıştırmaması büyük bir vazifedir.³

Her Yerde Herkes İçin Örtünme

İslâm âlimleri, bir Müslümanın vücudunun nerelerini kimlere karşı ve nasıl örtülü bulundurması gerektiği konusunu, erkeğin erkeğe, erkeğin kadına, kadının kadına ve kadının erkeğe karşı tesettürü olarak dört başlık halinde ele almışlardır. Bu bakımdan, tesettür kadın-erkek her Müslümanı ilgilendirir. Hiçbir Müslüman erkek de tesettürden müstağni değildir.

Kadının Kalesi Örtüsüdür

Kuvvetli bir iman ve hayânın neticesi olan örtünme büyük bir değer ifade etmektedir. Nefsin süfli arzularına uyma yerine, kâinatın şirin bir misafiri olarak, misafirhane sahibinin emirleri istikametinde hareket etmek büyük önem taşır.

Aslında kadının fitratı da bu ilâhi emre uygunluk arz eder. Çünkü kadın, yaratılışı gereği bir sakınma duygusu hissederek örtüsüne sığınır. Böylece nâmahremlerin dikkatini çekmekten, onların kem bakış ve kötü düşüncelerine hedef olmaktan kurtulur. Zira kadının kalesi ve siperi örtüsüdür.⁴

Örtünmenin İçsel Derinliği

İslâm, insanların sadece dışa yansıyan tavır ve davranışlarını ıslah etmekle kalmaz, aynı zamanda ve daha öncelikli olarak insanın iç dünyasını, kalbini kötü düşüncelerden ve kötülüğe kapı açabilecek düşünce ve duygulardan arındırmayı hedefler.

Kadın ve erkeği fitraten karşı cinse meyilli olarak yaratan Rabbimiz, insan neslinin devamını bu meyile bağlamış ve fakat onun kontrolden çıkmaması için de sınırlar koymuştur.

Kadın-erkek arasındaki cazibeyi, çekimi, etkilenmeyi engellemeyen örtünmenin de tesettür olmadığı anlaşılır.

Erkek de kadın kadar sorumludur. “Mü’min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, ziynet (yer)lerini göstermesinler...” (Nur/30-31) ayetlerinde hem erkeklere

³ Kadın ve Örtünme Emri, Mübarek Erol, Semerkand Dergisi, Kasım 2004.

⁴ Kadın ve Örtünme Emri, Mübarek Erol, Semerkand Dergisi, Kasım 2004.

hem kadınlara haramdan sakınmanın emredilmesi, her iki cinsin aynı derecede hassasiyet göstermesi gerektiğini ortaya koyar. İffetli ve temiz bir toplum oluşturunun tek yolu budur.⁵

Giyinmiş Olduğu Halde Görünenler

Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

“Cehennemliklerden kendilerini (henüz) görmediğim iki sınıf insan vardır: Biri, sığır kuyrukları gibi kırbaçlarla insanları döven bir grup. Diğeri, giyinmiş oldukları halde çıplak olan (görünen) ve diğer kadınları kendileri gibi giyinmeye teşvik eden (veya zorlayan) ve başları deve hörgücüne benzeyen kadınlardır. İşte bu kadınlar cennete giremeyecekler, hatta onun kokusunu dahi duyamayacaklardır. Hâlbuki cennetin kokusu şu kadar ve şu kadar uzaktan duyulacaktır.”^{6,7,8}

Onlar Tartışmadılar, Uyguladılar

Tesettürü emreden ve yukarıda geçen (Nur/31) ve “Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur...” (Ahzab/59) ayetleri ile hem erkekler hem kadınlar harama bakmaktan sakındırıldı, mahrem olmayan erkeklerin yanında kadınların başörtülerini yakalarının üzerine kadar indirerek boyun ve gerdanlarını kapatmaları ve sokağa çıktıklarında da dış elbiselerini üzerlerine almaları emir buyruldu.

Yine Nur suresi 31. ayette buyurulduğu gibi, “Gizledikleri ziynetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar.” emriyle, kadınların dikkatleri üzerlerine çekecek şekilde yürümemeleri ihtar edilmiş ve tesettürle hedeflenen şeyin yalnızca şeklî bir düzenleme olmadığı ortaya konmuştu.

Tesettür emri inzal buyurulup da Efendimiz (s.a.v) tarafından tebliğ edildiğinde, erkekler evlerine gelip eşlerine bu ayeti haber verdiler. Sahabe hanımlar da vakit geçirmeden çarşaf gibi şeyleri kenarlarından yırtarak başlarını ayette belirtildiği gibi örttüler.

O günden sonra tesettür Müslüman kadının ayrılmaz bir parçası olmuş, onun saygınlığını, iffet ve izzetini temsil eder olmuştur.⁹

⁵ Mahremiyet ve Tesettür, Ebubekir Sifil, Semerkand Dergisi, Kasım 2004.

⁶ Müslim, Libâs, 125.

⁷ Bilgi için bk. Nevevi, el-Minhâc fi Şerhi Sahihi Müslim b. Haccâc, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, 1392, 14/110.

⁸ Peygamberimizin İzinde Günlük Hayat, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ayhan, Semerkand Yayınları, sf.81-82.

⁹ Mahremiyet ve Tesettür, Ebubekir Sifil, Semerkand Dergisi, Kasım 2004.

Tesettür Kısıtlamak Değil Özgürlüktür

Tesettüre riayet etmemek, sadece bireye değil, aile kurumuna da zarar vericidir. Yalnızca birbirlerine ait olma hissiyle hareket edip, bunun için söz verenler, tesettür emrine riayet edip mahremiyeti korumalıdırlar. Aksi halde karşılıklı güven, sevgi ve hürmete dayanan aile mutluluğu sarsılır. Kimse güvensiz bir evlilik yapmak istemez.

Asrımızda örtünmenin, sakınmanın büyük oranda terkedilmiş olması, evlenme oranının gittikçe azalmasına sebep olmuştur. İnsanların bekâr kalmayı tercih edişlerindeki artış gösteriyor ki, tesettürün aile ocağının kurulmasında ve devamında büyük rolü vardır.

Örtünmenin hürriyeti kısıtladığını savunabilirler. Sormak gerekir, nefsin arzularına esir olmak, hayvanî duyguların emrine girmek nasıl bir hürriyet olabilir? Öyle de olsa, kim istediğine ne kadar ulaşabilir? Mevlâ nasip etmedikçe kimsenin eline bir şey geçmez. O'na karşı gelinmekle de huzur bulunmaz. Gerçek hürriyet, Rabbimizin emirlerine kayıtsız şartsız teslim olmaktır. Örtünmek, Allah'a, Peygamber'e (s.a.v), Kur'an-ı Kerim'e inanan herkes için mukaddes bir emirdir.

Tesettür, Müslüman hanımın hürriyetini gasp etmek, kısıtlamak, haklarını çiğnemek için değil, bilakis bunları yerli yerine koymak ve korumak içindir. Tesettür, asalet ve faziletin ölçüsüdür. Çünkü asalet ve fazilet, dinin emirlerine uyup uymama bakımından kıyaslanır.

Örtünmek imanın, edebin, hayânın açık bir ifadesidir. Habib-i Edip (s.a.v) Efendimiz hadis-i şeriflerinde: *"Hayâ imandandır. İman ise cennete götürür."*¹⁰ ve *"Hayâ güzeldir. Fakat kadınlarda çok daha güzeldir."*¹¹ buyurmuşlardır.¹²

---

¹⁰ Tirmizi, *Birr*, 2140

¹¹ *Deylemi*

¹² *Kadın ve Örtünme Emri, Mübarek Erol, Semerkand Dergisi, Kasım 2004.*